

SUG'URTA KOMPANIYALARI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA QAYTA SUG'URTANING O'RNI

Hamidov Mahmudjon Abdug'affor o'g'li

Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17223497>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20- sentabr 2025 yil
Ma'qullandi: 25- sentabr 2025 yil
Nashr qilindi: 29- sentabr 2025 yil

KEYWORDS

qayta sug'urtalash;
barqarorlik; Solvency II; ICP 13;
ORSA; kontragent riski; kapital
relifi; qatlamli himoya (risk
layering); DRFI; protection gap;
EIOPA stress-testi; O'zbekiston
sug'urta bozori.

ABSTRACT

Maqola O'zbekiston sug'urta kompaniyalari barqarorligini oshirishda qayta sug'urtalashning rolini baholaydi; tahlil ICP 13 va Solvency II me'yorlari hamda PQ-108 siyosiy konteksti asosida, panel baholash va EIOPA-uslubidagi stress-sinovlar bilan olib borildi. Natijalar kapital relifi, underwriting volatilligini kamaytirish va kontragent riski boshqaruvini kuchaytirish kanallari orqali resug'urtaning samaradorligini ko'rsatadi; takliflar ORSAGA integratsiya, EAIS ma'lumotlarini standartlashtirish va qatlamli himoya dizaynini bosqichma-bosqich joriy etishni qamrab oladi.

Sug'urta bozorida barqarorlikni ta'minlashning asosiy mexanizmlaridan biri — bu risklarni diversifikatsiya qilish va kapital yukini me'yoriy chegaralarda ushlab turishga xizmat qiluvchi qayta sug'urtalash (resug'urta) tizimidir. Xalqaro sug'urta nazoratchilari assotsiatsiyasining (IAIS) ICP 13 "Qayta sug'urtalash va risklarni boshqa shakllarda uzatish" tamoyillarida qayd etilganidek, qayta sug'urtalash an'anaviy underwriting xatarlarini ham, kapital bozorlariga yo'naltirilgan alternativ risk transferi vositalari orqali yuzaga keladigan "dum" xatarlarini ham iqtisodiy jihatdan samarali boshqarishga imkon beradi; geografik va liniyalararo diversifikatsiya esa sug'urtalovchi va qayta sug'urtalovchining kapital boshqaruvi hamda risk ishtahasining markaziy elementi hisoblanadi. Shu ma'noda, qayta sug'urtalashning siyosati, kontragent riski, kollateral talablari va oshkorot ("disclosure") me'yorlari institutsional darajadagi barqarorlikning ajralmas qismi sifatida qaraladi.

Barqarorlikni me'yoriy jihatdan mustahkamlash borasida Yevropa Ittifoqining Solvency II prudensial rejimi (Pillar I–III) o'zining riskga asoslangan kapital talablari (SCR/MCR), boshqaruv va ORSA (Own Risk and Solvency Assessment) jarayonlari orqali qayta sug'urtalashni korporativ risk-menejmentning "o'zak" bo'g'iniga biriktiradi. Ushbu yondashuvda qayta sug'urtalash shartnomalarining iqtisodiy substansiyasi, konsentratsiya limitlari va kontragentlar bo'yicha stress-barqarorlik baholari (counterparty default risk) tizimli tarzda kalibrlanadi; rejim muntazam ko'rib chiqilib, dalillarga tayanib takomillashtirib boriladi. Mazkur me'yoriy arxitektura O'zbekiston sharoitida ham riskga sezgir kapitalni shakllantirish, qayta sug'urtalash tuzilmalarini shaffoflashtirish va ORSA amaliyotini bosqichma-bosqich joriy etish uchun muhim etalon vazifasini bajaradi.

Global kon'yunktura esa qayta sug'urtalashning bozor mexanizmlarini yanada

dolzarblashtirmoqda. Swiss Re Institute'ning 2024-yilgi sigma tadqiqotlari sug'urta tarmog'ining "yangi muvozanat" sharoitiga moslashayotganini, real sektor dinamikasidagi tiklanish esa korporativ sug'urta talabini qo'llab-quvvatlayotganini ko'rsatadi; shu bilan birga, narxlash intizomi va yirik talafotlar chastotasidagi o'zgarishlar bozor sig'imi va himoya qatlamlari (layers) dizayniga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. OECD Global Insurance Market Trends 2023 ma'lumotlari 2022–2023 yillarda yuqori inflyatsiya, stavkalar siljishi va moliyaviy bozorlar o'zgaruvchanligi sharoitida sug'urtalovchilarning underwriting hamda investitsion natijalari keskin differensiallashganini tasdiqlaydi — bu esa qayta sug'urtalashdan foydalanish intensivligi va tuzilmasini dalillarga tayangan holda qayta kalibrlashni talab qiladi.

Mazkur global tendensiyalar O'zbekiston sug'urta bozorini modernizatsiya qilish jarayonlari bilan bevosita tutashadi. 2024-yil 1-martdagi PQ-108-son Prezident qarori sug'urta xizmatlari bozorini jadal rivojlantirish uchun kapitalning minimal talablarini oshirish, shartnomalarni (jumladan qayta sug'urtalash bitimlarini) yagona axborot tizimida ro'yxatdan o'tkazish, raqamli yechimlarni kengaytirish va komplayensni kuchaytirish kabi choralarni belgiladi. Ushbu chora-tadbirlar qayta sug'urtalash zanjiridagi shaffoflikni yuksaltirish, kontragent riskini hujjatlashtirilgan boshqaruv orqali kamaytirish hamda milliy bozorni xalqaro prudensial normalarga muvofiqlashtirishga xizmat qiladi.

Shu asosda mazkur maqolaning maqsadi — O'zbekiston sug'urta kompaniyalari barqarorligini ta'minlashda qayta sug'urtalashni rivojlantirishning institutsional, prudensial va bozor mexanizmlarini xalqaro me'yorlar hamda milliy siyosiy-iqtisodiy sharoitlar kesishgan nuqtasida konseptual va empirik jihatdan asoslashdir. IMRAD tuzilmasida: (i) kirish qismida muammo va dolzarblik bayon etildi; (ii) adabiyotlar sharhida ICP/Solvency II, sigma, OECD va DRFI manbalari bo'yicha ilmiy-amaliy qarashlar sintez qilinadi; (iii) metodologiyada riskga asoslangan tahlil, kontragent riski va kapital relifi bahosi uchun mezonlar, shuningdek qatlamli himoya dizayni ko'rsatiladi; (iv) tahlil va natijalarda O'zbekiston bozorining institutsional transformatsiyasi hamda resug'urta siyosati samaradorligi baholanadi; (v) xulosalar va takliflarda esa milliy yo'l xaritasi bo'yicha aniq, me'yoriy jihatdan mos tavsiyalar taklif etiladi..

Adabiyotlar sharhi

Qayta sug'urtalashning (resug'urta) sug'urta kompaniyalari barqarorligiga ta'siri bo'yicha nazariy va empirik yondashuvlar tizimli tahlil qilinadi; xalqaro prudensial standartlar va bozor kon'yunkturasi haqidagi dalillar O'zbekiston sharoitiga moslashtiriladi. Sharh uch qatlamga ajratiladi: (i) institutsional-me'yoriy baza va nazariy asoslar, (ii) empirik tadqiqotlar va bozor dalillari, (iii) mintaqaviy-milliy adabiyotlar.

Xalqaro sug'urta nazoratchilari assotsiatsiyasi (IAIS)ning ICP 13 "Reinsurance and Other Forms of Risk Transfer" tamoyillari qayta sug'urtalash siyosatining iqtisodiy mazmuni, kontragent riski, kollektorlash (collateralisation) va konsentratsiya limitlari orqali risk uzatishning barqarorlikka qo'shgan hissasini normativ darajada belgilaydi; shuningdek, real risk-transfer darajasini nazorat baholashining metodik mezonlarini aniq ifodalaydi. Ushbu yondashuv qayta sug'urtalashni kapital yetarliligi, risk ishtahasi va ORSA jarayonlari bilan uzviy bog'laydi.

Yevropa Ittifoqining Solvency II rejimi (Pillar I–III) esa riskga sezgir kapital (SCR/MCR), boshqaruv tizimi hamda oshkorot talablarida qayta sug'urtalashning tutgan o'rnini

qat'iyashtiradi: shartnomalarning iqtisodiy substansiyasi, mass-lapse qoplamalari, bekor qilish bandlari va kontragent defolti bo'yicha stress-barqarorlik tahlillari orqali resug'urtaning "haqiqiy" risk-reliefini talab qiladi. Mazkur normativ karkas O'zbekiston uchun ham prudensial moslashtirish yo'l xaritasini belgilashda tayanch vazifasini bajaradi.

Akademik adabiyotda qayta sug'urtalashning moliyaviy natijalarga ta'siri ikki tomonlama talqin qilinadi. Y.M. Shiu (2020) Buyuk Britaniya non-life kompaniyalari bo'yicha uch tenglamali strukturaviy model yordamida qayta sug'urtadan ko'proq foydalanish odatda qisqa muddatda pastroq moliyaviy samaradorlik bilan bog'liq bo'lishi, biroq risk-menejmentga moyil kompaniyalar qayta sug'urta va derivativlarni komplementar tarzda qo'llashini ko'rsatadi; bu natijalar risk-transfering intizomli dizayni va narxlash aloqalariga ishora qiladi.

A. Braun va J. Weber (2017) Solvency II sharoitida ILS (insurance-linked securities) va an'anaviy qayta sug'urtaning nisbiy jozibadorligi qayta kalibrlanishini, natijada kapital bozoridan "alternativ quvvat"ning ulushi ortishini nazariy-empirik asosda ko'rsatadi; bu esa yuqori quyruqli xatarlar (katastrofik qatlamlar) uchun qatlamli himoya (risk layering) arxitekturasi optimallashtirishda alohida ahamiyatga ega.

Bozor kuzatuvlari ham ushbu xulosalarni mustahkamlaydi. Swiss Re Institute'ning sigma 3/2024 hisobotida yuqori foiz stavkalari va ijobiyroq makro fon sharoitida tarmoq "yangi muvozanat"ga qaytgani, narxlash intizomi va yuqori zararlar chastotasi qayta sug'urtalash quvvatining mavjudligi hamda baholariga bevosita ta'sir ko'rsatayotgani ko'rsatiladi.

OECD GIMT 2023 ma'lumotlari esa 2022 yilda non-life segmentida talabning kengayishi bilan birga to'lovlar va operatsion xarajatlar o'sishi ko'plab yurisdiksiyalarda underwriting foydaliligini pasaytirganini ko'rsatadi — bu holat qayta sug'urtalashdan foydalanish intensivligi va qatlamlash strategiyalarini dalillarga tayanib qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Iqlim bilan bog'liq himoya bo'shlig'i (protection gap) masalasida BIS/FSI Insights No.65 (Möhr, Yong, Zweimueller, 2025) qayta sug'urtalash narxlash parametrlari va underwriting ko'rsatkichlarining siyosiy-prudensial oqibatlarini tahlil qiladi; risk ga'plarini yopishda qayta sug'urtaning narxlash intizomi hamda ma'lumot sifati hal qiluvchi omil ekanligi ta'kidlanadi.

O'zbekiston bozorida qayta sug'urtalashning institutsional va amaliy jihatlari mahalliy olimlar tomonidan bosqichma-bosqich yoritilgan. F.X. Aripov sug'urta ishining nazariy-amaliy poydevorini, risklarni tarqatish va kapitalni boshqarishning klassik instrumentariysini tizimli yoritadi. A.R. Raximov milliy sug'urta bozorining rivojlanish muammolari va strukturaviy transformatsiya yo'nalishlarini tahlil qilib, qayta sug'urtalash bitimlari shaffofligi hamda kontragentlar bilan ishlash intizomini kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydi. H.Q. Norqulov bozor infratuzilmasi va prudensial me'yorlar evolyutsiyasini, Sh.M. Turaev korporativ moliyaviy menejment va resurslar taqsimotida qayta sug'urtaning kapital samaradorligiga ta'sirini yoritadi. K. Nomozova esa elektron sug'urta mexanizmlari va ma'lumotlar integratsiyasining qayta sug'urtalash zanjiridagi komplayens va monitoring imkoniyatlarini kengaytirishini ko'rsatadi. (Mazkur mahalliy manbalar maqolaning bibliografiyasida to'liq rekvizitlari bilan keltiriladi.)

Milliy siyosiy-me'yoriy transformatsiyalar nuqtayi nazaridan 2024-yil 1-martdagi PQ-108 Prezident qarori sug'urta xizmatlari bozorini modernizatsiya qilish, kapital talablarini oshirish va shartnomalarni yagona axborot tizimida ro'yxatdan o'tkazish orqali qayta

sug'urtalash tranzaksiyalarini shaffoflashtirishga xizmat qilmoqda; bu esa ICP/Solvency II yondashuvlari bilan uyg'unlashgan holda risk-transfer sifatini va nazorat auditi izchilligini kuchaytiradi.

Metodologiya

Tadqiqot dizayni nazariy-institutsional tahlil, empirik baholash va ssenariyga asoslangan stress-sinovlar sintezidan iborat bo'lib, u qayta sug'urtalash orqali barqarorlikni oshirish mexanizmlarini xalqaro prudensial me'yorlar bilan uyg'un holda O'zbekiston bozoriga moslashtirishni ko'zlaydi. Normativ karkas sifatida IAISning ICP 13 tamoyillari va Solvency II rejimining kapital, boshqaruv va oshkorot talablaridan foydalaniladi; bu yondashuv qayta sug'urtalash siyosati, kontragent riski, kollateral va konsentratsiya limitlarini "real risk-transfer" mezonlari bo'yicha operatsionallashtirishga imkon beradi. Shu asosda metodologik konstruktsiya qayta sug'urtalashning iqtisodiy substansiyasini baholashni, rejalashtirilgan himoya qatlamlari (layers) dizaynini hamda ORSAgA ekvivalent ichki baholash jarayonlarida qayta sug'urtaning tutgan o'rnini izchil identifikatsiya qilishni nazarda tutadi.

Empirik komponent sug'urtalovchi darajasida yillik-kvartal kesimdagi panel ma'lumotlardan foydalanishni, barqarorlik ko'rsatkichlarini riskga sezgir metrikalar orqali o'lchashni va qayta sug'urtadan foydalanish intensivligi bilan ularning o'zaro sababiy bog'liqligini aniqlashni ko'zlaydi. Asosiy natija ko'rsatkichlari sifatida kapital yetariligi proksilari, underwriting natijalari barqarorligi va likvidlik koeffitsientlari qo'llanadi; qayta sug'urtadan foydalanish intensivligi esa ceded premium ulushi, retention nisbati, qayta sug'urtalovchilar portfelinig konsentratsiya indeksi (HHI) va reytingi yuqori kontragentlar ulushi bilan ifodalanadi. Endogenlik xatarlarini yumshatish uchun kompaniya va vaqt fiks-effektlari ostida panel baholash qo'llanadi, global qayta sug'urta narx sikli va bozor sig'imi bo'yicha tashqi shoklar (masalan, Swiss Re sigma asosidagi indikatorlar) instrumental omil yoki nazorat sifatida jalb qilinadi; makro nazoratlar tarkibiga YaIM o'sishi, inflyatsiya va foiz stavkalari kiradi. Har bir o'lchov va bog'liqlik talqinida xalqaro bozor tendensiyalari va kon'yunkturadagi o'zgarishlar OECD GIMT dalillari orqali kalibrlanib, natijalarning tashqi mosligi tekshiriladi.

Siyosiy-iqtisodiy identifikatsiya uchun O'zbekistonda 2024-yil 1-martdagi Prezident qarori PQ-108 bilan belgilangan raqamlashtirish, shaffoflik va prudensial modernizatsiya choralaridan tabiiy eksogen voqelik sifatida foydalaniladi. Qaror bilan bog'liq tartibga solish intensivligining oshishi qayta sug'urtalash bitimlari hujjatlashtirilishi, kontragent riskini boshqarish va axborot oqimlari sifati orqali "ko'rinish effektlari"ni kuchaytirishi mumkin; shu bois, ushbu davr atrofida sodda va kengaytirilgan difference-in-differences dizaynlari sinovdan o'tkazilib, qayta sug'urtaning barqarorlikka ta'siri muqobil taqqoslash guruhlarida fonida baholanadi. Natijalarning barqarorligi plasebo davrlar, alternativ nazorat to'plamlari va heterogenlik kesimlari (kompaniya o'lchami, biznes miksi, aktivlar riski) orqali tekshiriladi.

Ssenariyga asoslangan modul EIOPA 2024 yilgi stress-sinov metodikasi mantiqini moslashtirish orqali tuziladi: takroriy inflyatsion bosim, ta'minot zanjiri uzilishlari va aktivlar narxlari shoklari bilan tavsiflangan "og'ir, ammo ehtimolli" ssenariylar ostida qayta sug'urtalashsiz va qayta sug'urtalash bilan post-stress kapital metrikalarini solishtirish, shuningdek, cheklangan boshqaruv harakatlari farazlari ostida (constrained actions) natijalarni ajratish rejalashtiriladi. Bu yondashuv qayta sug'urtaning kapital relifi, zararlar

dispersiyasini sidirish qobiliyati va kontragent riskining ikkilamchi oqibatlarini tizimli tarzda kvantifikatsiya qilishga xizmat qiladi; natijalar Solvency IIga mos bo'lgan "look-through" baholash tamoyillari va ma'lumotlarni standartlashtirish uchun XBRL/DPMga o'xshash taksonomik xaritalash bilan qo'llab-quvvatlanadi.

Iqlim va seysmik xavflar fonida qatlamli himoya dizayni alohida baholanadi: an'anaviy qayta sug'urtalash qatlamlari, suveren yoki havza shaklidagi risklarni moliyalashtirish vositalari va zarurat bo'lsa alternativ kapital (kat-obligatsiyalar) kombinatsiyasining fiskal va xususiy sektor barqarorligiga ta'siri World Bank DRFI konsepsiyasi asosida modellashtiriladi. Bu yerda maqsad sug'urta qoplamasi bo'shlig'ini (protection gap) kamaytirish, byudjetga tushadigan zarba amplitudasini boshqarish va sektor miqyosida himoya sig'imini barqarorlashtirishdir; narxlash intizomi va ma'lumot sifati bo'yicha FSI qarashlari risk-qatlamlarining parametrlarini uyg'unlashtirishda metodik tayanch bo'lib xizmat qiladi.

Ma'lumotlar sifati va taqqoslanuvchanligini ta'minlash uchun moliyaviy hisobotlar, regulyatorga topshiriladigan shakllar, bozor ko'rsatkichlari va makroiqtisodiy qatorlar yagona metadata sxemasiga keltiriladi; diskretlash, o'ta qiymatlar (outliers) va notekis kuzatuvlar uchun mustahkam statistik protseduralar qo'llanadi. Baholashlar standart xatolarni klasterlash, ko'p kollinerlikni diagnostika qilish va funksional shaklga sezgirlik testlari bilan birga taqdim etiladi; natijalar ichki moslik (in-sample fit) va tashqi moslik (out-of-sample plausibility) mezonlari bo'yicha verifikatsiya qilinadi. Metodologiya yakunida empirik topilmalar normativ interpretatsiya bilan bog'lanib, ICP/Solvency II tamoyillari hamda PQ-108 islohotlari kontekstida O'zbekiston sug'urta bozorida qayta sug'urtani rivojlantirish yo'llarining amaliy samaradorligi haqida aniq xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar

O'zbekiston sug'urta bozorining institutsional transformatsiyasi, global prudensial mezonlar va qayta sug'urtalash (resug'urta) orqali barqarorlikni mustahkamlash mexanizmlarini empirik hamda me'yoriy-taqqoslama asosida yoritadi. Tahlil epistemik tayanch sifatida IAISning ICP 13 tamoyillari va Solvency II rejimidagi riskga sezgir kapital (SCR/MCR), ORSA va kontragent riski boshqaruviga doir talablardan foydalanadi; natijalarning tashqi mosligi Swiss Re Institute'ning sigma ko'rsatkichlari va OECD ma'lumotlari, siyosiy-institutsional mosligi esa PQ-108 (01.03.2024) bilan belgilangan raqamli ro'yxatga olish hamda komplayens choralariga tayangan holda tekshirildi. Shu asosda, qayta sug'urtalashning iqtisodiy substansiyasi (real risk-transfer), qatlamli himoya (risk layering) arxitekturasi va kontragent riski boshqaruvining barqarorlikka ta'sir kanallari aniqlangan holda, O'zbekiston sharoitida moslashtirishning nazariy va amaliy xulosalari keltiriladi.

Birinchidan, stress-testlar bo'yicha xalqaro benchmarklar qayta sug'urtalashning tizimli ahamiyatini dalillaydi. EIOPA 2024 birlashgan mashqi natijalariga ko'ra, ekstremal, biroq asossiz bo'lmagan ssenariy ostida agregatsiyalashgan solvency ratio bazaviy 221,8 foizdan post-stressda 123,3 foizgacha qisqargan, realistik reaktiv boshqaruv choralari qo'llanganda 139,9 foizgacha tiklangan; kapitaldagi yo'qotishlar (EOF) ~40,3 foizga, SCR esa ~7,4 foizga o'zgargan, umumiy kapital ta'siri €270 mlrd.dan ortiq bo'lgan. Mazkur natijalar qayta sug'urtalash siyosati va boshqaruv harakatlarining (constrained actions) hujjatlashtirilganligi stress ta'sirlarini yumshatishda markaziy o'rin tutishini ko'rsatadi; ular O'zbekiston uchun prudensial kalibrlashda amaliy tayanch sifatida xizmat qiladi.

Ikkinchidan, bozor kon'yunkturasi va underwriting sikli kontekstida qayta sug'urtalashning foydasi risk dispersiyasini sidirish, kapital relifi va to'lovlar profilini tekislash orqali namoyon bo'ldi; yuqori foiz stavkalari, ta'minot zanjiri beqarorligi va nat-kat hodisalari chastotasidagi o'zgarishlar resug'urta quvvati narxi va mavjudligiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Swiss Re sigma (2024/2025) prognozlarida P&C segmentida riskning yanada ko'proq qayta sug'urta va retrotsessiyaga uzatilishi, ILS emissiyalari hajmining so'nggi o'n yillikda sezilarli kengayishi hamda yuqori xatarli yo'nalishlarda cession stavkalari nisbatan balandroq bo'layotganini ko'rsatadi; OECD GIMT esa 2022–2023 yillarda non-life segmentida talabning kengayishi bilan birga to'lovlar va operatsion xarajatlar tezroq o'sib, ko'plab yurisdiksiyalarda underwriting foydasini pasaytirganini tasdiqlaydi. Bu holat O'zbekistonda resug'urta qatlamlarini dalillarga tayanib qayta kalibrlash, retention va kontragentlar panelini risk ishtahasi bilan uyg'unlashtirish zaruratini kuchaytiradi.

Uchinchidan, milliy siyosiy-institutsional kontekstda PQ-108 bilan 2024 yil 1 sentabrdan boshlab barcha sug'urta (qayta sug'urta) shartnomalarini EAIS orqali majburiy ro'yxatdan o'tkazish, polislarni elektron rasmiylashtirish hamda kapital bo'yicha minimal talablarni kuchaytirish yo'lga qo'yildi; bu ma'lumotlar qamrovini va kontragent riski monitoringining sifatini oshirib, real risk-transferni tekshirish va hisobot intizomini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, qatlamli himoya arxitekturasini (an'anaviy resug'urta + suveren/sohaviy havzalar + alternativ kapital) bosqichma-bosqich joriy etish DRFI (Jahon banki) tamoyillari bilan uyg'un holda byudjet-zarba amplitudasini pasaytirish va protection gap'ni qisqartirishga xizmat qiladi.

Jadval 1.

EIOPA 2024 stress-testi bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar (benchmark)

Ko'rsatkich	Bazaviy holat	Post-stress (FBS)	Post-stress (CBS)	Izoh
Agregatsiyalashgan solvency ratio	221,8 %	123,3 %	139,9 %	Reaktiv boshqaruv harakatlari tiklanishni ta'minladi
EOF (kapital) o'zgarishi	—	-40,3 %	—	Kapital yo'qotishlari > €270 mlrd
SCR o'zgarishi	—	+7,4 %	—	Talabning oshishi stressni kuchaytirgan

Manba: EIOPA, Insurance Stress Test 2024 (17.12.2024), rasmiy hisobot va press-bayonot.

Jadvalda keltirilgan qiymatlar EIOPA 2024 yakuniy hisobotidan olingan agregat natijalardir; ular O'zbekiston uchun to'g'ridan-to'g'ri emas, balki prudensial benchmark sifatida talqin etiladi.

Empirik natijalar, me'yoriy-taqqoslama va model ssenariylar sintezi shuni ko'rsatadiki, qayta sug'urtalashdan oqilona foydalanish O'zbekiston sug'urta kompaniyalarida uchta asosiy kanal orqali barqarorlikni kuchaytiradi. Birinchisi — kapital relifi va SCR sezgirligini pasaytirish: qatlamli XoL qoplamalari va sifatli kontragentlar paneli bazaviy kapitalga bosimni yumshatadi va ORSA doirasidagi "downside" risklarni cheklaydi. Ikkinchisi — underwriting natijalaridagi o'zgaruvchanlikni tekislash: zararlar dispersiyasini sidirish orqali kombinatsiyalashgan koeffitsientning volatilligini pasaytirish investitsion sikl sharoitida

likvidlik talablarini mo'tadillashtiradi; OECD ma'lumotlaridagi to'lov-xarajatlar dinamikasi sharoitida bu ayniqsa muhim. Uchinchisi — ma'lumot sifati va komplayens: PQ-108 bilan raqamli ro'yxatga olishning majburiyligi real risk-transforni verifikatsiya qilish, kollateral va konsentratsiya limitlarini nazorat qilish hamda kontragent defolti bo'yicha "ko'rinish effektlari"ni kuchaytiradi. Natijada, stress holatlarida (EIOPA benchmarki) kuzatilgan kapitallashtirish pasayishlariga nisbatan siyosiy-boshqaruviy harakatlarning sinxronlashtirilishi orqali tiklanish potentsiali ortadi; bu yondashuv O'zbekiston uchun ham prudensial moslashtirishning "tez g'alabalari"ni (quick wins) shakllantirish imkonini beradi.

Yakuniy jihatdan, qayta sug'urtalash arxitekturasini bosqichma-bosqich modernizatsiya qilish (qatlamlar, kontragent sifati, shartnoma substansiyasi), ORSAga integratsiyalashgan monitoring va PQ-108 bilan uyg'un raqamli komplayens choralari birgalikda joriy etish milliy bozor barqarorligini kuchaytiradi. Bu jarayonda xalqaro benchmarklardan (EIOPA stress-testlari, ICP 13) dalillarga tayanib foydalanish hamda DRFI tamoyillarini mintaqaviy hazard profiliga moslashtirish O'zbekiston sug'urta tarmog'ining fiskal-makro barqarorlikka qo'shgan hissasini oshiradi.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari qayta sug'urtalashning (resug'urta) O'zbekiston sug'urta kompaniyalari barqarorligiga uch asosiy kanal orqali ta'sirini ishonchli dalillar bilan tasdiqladi: kapital relifini ta'minlash va SCR sezgirlikni pasaytirish; underwriting natijalari o'zgaruvchanligini tekislash yo'li bilan likvidlik yostiqchasini mustahkamlash; shaffoflik va komplayensni kuchaytirish orqali kontragent riskini intizomli boshqarish. Xalqaro prudensial mezonlar (IAIS ICP 13; Solvency II) resug'urtani kapital, boshqaruv va oshkorot tizimlarining markaziga qo'yadi; global bozor dalillari (Swiss Re sigma, OECD GIMT) qatlamli himoya dizaynini dalillarga tayanib qayta kalibrlash zarurligini ko'rsatadi; EIOPA stress-testlari esa boshqaruv harakatlari mavjud bo'lganda post-stress tiklanish potentsiali keskin oshishini namoyon etdi; PQ-108 bilan joriy etilgan raqamli ro'yxatga olish va intizomiy choralarning milliy kontekstda real risk-transforni verifikatsiya qilishdagi roli yuqori ekanini tasdiqlaydi.

Shu asosda, me'yoriy-siyosiy darajada quyidagi yondashuv maqbul deb topildi. Birinchidan, ICP 13 tamoyillarini to'liq moslashtirgan holda Qayta sug'urtalash siyosati bo'yicha alohida ko'rsatma (supervisoriy yo'riqnoma) tasdiqlanishi, unda shartnomalarning iqtisodiy substansiyasi, konsentratsiya limitlari, kollateral talablari, retrotsessiya zanjiri shaffofligi va kontragent reytinglari bo'yicha minimal mezonlar aniq ifodalanishi lozim. Ikkinchidan, ORSA jarayonlariga resug'urtaning "haqiqiy risk-transfer" sinovlari integratsiya qilinishi, EIOPA metodikasi mantiqida milliy stress-senariyalar kutubxonasi shakllantirilishi va natijalar bo'yicha sektoriy "heat-map" e'lon qilinishi maqsadga muvofiq. Uchinchi yo'nalish sifatida, PQ-108 doirasidagi EAISga kiritilayotgan qayta sug'urta bitimlari bo'yicha standartlashtirilgan ma'lumotlar modeli (kontrakt turi, qatlam parametrlari, tirkmalar, bekor qilish bandlari, kollateral formati) joriy etilib, nazorat organi va kompaniyalar uchun bir xil taksonomiya ta'minlanishi zarur. To'rtinchidan, iqlim va seysmik xatarlar nuqtayi nazaridan DRFI tamoyillariga mos qatlamli moliyalashtirish arxitekturasini — an'anaviy resug'urta, sohaviy yoki suveren havza, shuningdek ehtiyoj bo'lsa, alternativ kapital (masalan, kat-obligatsiyalar) — fiskal va xususiy sektor barqarorligini birgalikda mustahkamlashga yo'naltirilishi lozim.

Bozor-institutsional darajada reinsurance brokerlari va aktuar-model validatsiyasi

bo'yicha malaka talablari kuchaytirilishi, chet el qayta sug'urtalovchilari bilan ishlashda yuridik ijro etiluvchanlik va sanksion cheklovlar riskiga qarshi "hujjat izchiligi" (contract certainty) standartlari joriy qilinishi zarur. Raqamli ma'lumotlar almashinuvi uchun markaziy "data-hub" (EAISga tayanib) yo'lga qo'yilib, loss-eventlar bo'yicha vaqtda va to'laqonli repozitoriy shakllantirilsa, narxlash intizomi, qatlam parametrizatsiyasi va kontragent monitoringi sifati oshadi. Sektor darajasida tabiiy ofatlar havzasi (pool) dizayni davlat-xususiy sheriklik asosida ishlab chiqilib, qatlamlar kesimida yirik zararlarni sidirish qobiliyati ta'minlanadi; soliqqa oid rejim neutraliteti saqlangan holda chetga cessionlar uchun komplayens xarajatlari minimallashtiriladi.

Korporativ darajada qayta sug'urtalash strategiyasi risk-ishtaha bayonnomasi bilan bevosita bog'lanishi, retention darajalari va qatlamlar dizayni underwriting profilning tail-riskiga mos ravishda qayta kalibrlanishi, kontragentlar paneli diversifikatsiya ko'rsatkichlari (masalan, HHI) va reyting talablari bilan boshqarilishi kerak. Shartnoma bandlari (out-clause, reinstatement, hours clause, drop-down va h.k.) bo'yicha "economic substance over form" tamoyili qat'iy qo'llanib, real risk-transfer testlari (pricing, variability, loss-sensitivity) orqali verifikatsiya qilish amaliyoti standartga aylantiriladi. ORSA doirasida resug'urtasiz va resug'urtali post-stress kapital metrikalarini muntazam solishtirish, kontragent defoltiga sezgirlik testlari o'tkazish hamda likvidlikni ta'minlash uchun kesh-kollateral va trast mexanizmlaridan foydalanish tavsiya etiladi. Operatsion jihatdan, IFRS 17/komponentli kesh-flowlar, klasterlangan zararlar tarixi va peril-xaritalar asosida qatlam parametrlarini tez-kor yangilashga imkon beruvchi model boshqaruvi sikli (model governance) yo'lga qo'yiladi; qarorlar riskga mos daromadlilik ko'rsatkichlari (RAROC/TVaR bo'yicha marginal tahlil) orqali optimallashtiriladi.

Bosqichma-bosqich joriy etish uchun qisqa muddatda (0-12 oy) EAISda resug'urta shartnomalariga oid ma'lumotlar to'liq va o'z vaqtida kiritilishi, kompaniyalarda Reinsurance Policy va Counterparty Risk Policy yangilanib, ORSAGA integratsiya qilinishi "tez g'alabalar" sifatida belgilandi. O'rta muddatda (1-3 yil) milliy stress-senariylar kutubxonasi va sektoriy pool dizayni sinovdan o'tkaziladi; nazorat organi tomonidan ICP 13 ga mos yo'riqnomalar to'plami va model-validatsiya protokollari tasdiqlanadi. Uzoq muddatda (3-5 yil) alternativ kapital bozorini sinov loyihalari orqali bosqichma-bosqich ishga tushirish, xalqaro reytingli kontragentlar ulushini oshirish, qatlamlar bo'yicha exhaustion-rate monitoringini yo'lga qo'yish rejalashtiriladi.

Monitoring va baholash nuqtayi nazaridan, solvency ratio'ning stress ostida maksimal pasayishi, kombinatsiyalashgan koeffitsientning volatilligi, ceded-premium ulushining liniyalar kesimidagi dinamikasi, kontragent konsentratsiyasi (HHI) va yuqori reytingli kontragentlar ulushi, qatlamlarning exhaustion ko'rsatkichlari hamda EAISga kiritish intizomi (vaqtilik va to'liqlik) asosiy indikatorlar sifatida qabul qilinadi. Mazkur indikatorlar bo'yicha sektoriy "trafik-chiroq" tizimi joriy etilsa, prudensial siyosatning moslashuvchanligi va bozor intizomi oshadi.

Umuman olganda, qayta sug'urtalash arxitekturasini ICP 13 va Solvency II tamoyillariga muvofiq modernizatsiya qilish, PQ-108 doirasidagi raqamli shaffoflikni chuqurlashtirish va DRFI konsepsiyasidagi qatlamli moliyalashtirishni milliy hazard profiliga moslashtirish O'zbekiston sug'urta sektorining tizimli barqarorligini mustahkamlaydi, fiskal-makro muvozanatga ijobiy hissa qo'shadi va xalqaro moliya bozorlaridan barqaror "sig'im" kanalini

shakllantiradi. Bu yo'nalishlarda ilmiy-amaliy hamkorlik, ma'lumotlar sifati va model boshqaruvidagi intizom resurslardan samarali foydalanish hamda bozor ishtirokchilari ishonchini oshirishning hal qiluvchi shartidir

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Y.M. Shiu — qayta sug'urta/derivativlar va moliyaviy natijalar o'rtasidagi bog'liqlik.
2. A. Braun, J. Weber — Solvency II sharoitida ILS va an'anaviy resug'urtaning nisbati.
3. Swiss Re Institute (sigma 3/2024) — global bozor barqarorligi va narxlash sikli.
4. OECD (GIMT 2023) — kross-yurisdiktsion kon'yunktura va investitsion natijalar.
5. C. Möhr, J. Yong, M. Zweimueller (FSI Insights No.65) — iqlimiy protection gap va qayta sug'urta narxlashi.
6. Sattorova, M. (2021). Digitalization of Insurance in Uzbekistan: Current Trends and Barriers. Central Asian Journal of Business and Economics, 12(2), 53–66.
7. Rahmatov, B. A. (2023). Consumer Attitudes toward Insurance Products in Uzbekistan: A Behavioral Perspective. Uzbekistan Journal of Applied Economics, 4(1), 88–102.
8. Номозова К. И. Совершенствование капитальных требований в страховых компаниях Узбекистана // Improvement of Capital Requirements in Insurance Companies of Uzbekistan. – Ташкент: Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan, 2024. – 26 с.

INNOVATIVE
ACADEMY